

УДК 373.01:371.01 (082)

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-14-1-25>

**КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ РІВНЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ
УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У СИСТЕМІ МЕТОДИЧНОЇ
РОБОТИ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

**CRITERIONS AND INDICATORS OF LEVEL PROFESSIONAL
DEVELOPMENT OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN THE SYSTEM
OF METHODOLOGICAL WORK OF GENERAL SECONDARY
EDUCATION INSTITUTIONS**

Махновець Ю. А.,

методист вищої категорії ЦПО

ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України,

аспірант кафедри філософії і освіти дорослих,

ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»

НАПН України

Статтю присвячено проблемі професійного розвитку учителів початкової школи у системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти. Здійснений огляд наукових джерел щодо визначення критеріїв професійного розвитку учителів початкової школи у системі післядипломної освіти. Обґрунтовані критерії та показники рівня професійного розвитку учителів початкової школи у системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти. Визначено такі критерії професійного розвитку учителів початкової школи у системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти: критерій оновлення професійних знань щодо Концепції «Нова українська школа», ціннісно-смісловий критерій, критерій опанування цифрових технологій, критерій педагогіки партнерства, діяльнісний критерій,

критерій медіаграмотності та критерій рефлексивності. Запропоновані критерії та показники рівня професійного розвитку учителів початкової школи у системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти відображають у статті основні ідеї Концепції «Нова українська школа» та дозволяють простежити динаміку професійного розвитку учителів початкової школи у системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти. Виокремлено чотири рівні професійного розвитку учителів початкової школи у системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти: низький (початковий, репродуктивний), середній (репродуктивний, частково-пошуковий), достатній (пошуковий, творчий), високий (інноваційний). Визначені та обґрунтовані критерії та показники рівня професійного розвитку учителів початкової школи у системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти забезпечать можливість створення ефективної технології професійного розвитку учителів початкової школи у системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти.

Ключові слова: професійний розвиток учителів початкової школи, система методичної роботи, критерії професійного розвитку та їх показники, рівні професійного розвитку учителів початкової школи у системі методичної роботи, Нова українська школа.

The article is devoted to the problem of professional development of primary school teachers in the system of methodological work of institutions of general secondary education. A review of scientific sources to determine the criteria to the professional development of primary school teachers in the system of postgraduate education. Reasonable criteria and indicators of the level of professional development of primary school teachers in the system of methodological work of institutions of secondary education. The following criteria to the professional development of primary school teachers in the system of methodological work of institutions of general secondary education: the criterion for updating professional knowledge on the Concept «New Ukrainian School», the value-semantic criterion, the criterion of mastering digital technologies, the criterion of partnership pedagogy,

the activity criterion, the media literacy criterion and the criterion reflexivity. The proposed criteria and indicators of the level of professional development of primary school teachers in the system of methodological work of institutions of general secondary education reflect the main ideas of the Concept "New Ukrainian School" and allow to trace the dynamics of the professional development of primary school teachers in the system of methodological work of institutions of general secondary education. Four levels of professional development of primary school teachers in the system of methodological work of institutions of general secondary education are highlighted: low (primary, reproductive), medium (reproductive, partially-search), sufficient (search, creative), high (innovative). The determined and substantiated criteria and indicators of the level of professional development of primary school teachers in the system of methodological work of institutions of general secondary education will provide the opportunity to create an effective technology for the professional development of primary school teachers in the system of methodological work of institutions of general secondary education.

Key words: professional development of primary school teachers, system of methodological work, criteria of professional development and their indicators, levels of professional development of primary school teachers in the system of methodological work, New Ukrainian school.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Актуальність проблеми професійного розвитку учителів початкової школи у системі методичної роботи зумовлена тим, що в умовах становлення Нової української школи від рівня професійного розвитку учителів початкової школи, значною мірою, залежить якість освіти в цілому та успішність кожного учня зокрема. Тому важливим залишається виокремлення та обґрунтування критеріїв та показників рівня професійного розвитку учителів початкової школи у системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті нашого дослідження було виявлено, що проблемі професійного розвитку педагогів та

визначенню критеріїв професійного розвитку у системі післядипломної освіти приділяли увагу такі науковці як М. Бирка, О. Дубасенюк, Ю. Завалевський, М. Захарійчук, Н. Клокар, Г. Кравченко, В. Кремень, Н. Ничкало, В. Олійник, В. Павленко, О. Пехота, Л. Пуховська, О. Савченко, В. Садова, В. Сидоренко, С. Сисоєва, В. Сластьонін, Т. Сорочан, О. Стребна, Л. Сущенко, І. Титаренко, Л. Хомич, Л. Хоружа та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Як бачимо, досить значна кількість науковців здійснили вагомий науковий доробок у проблему професійного розвитку педагогічних працівників у системі післядипломної освіти. Проте як показав аналіз теорії та практики досліджуваної проблеми, визначення критеріїв та показників рівня професійного розвитку учителів початкової школи у системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти потребує подальшого дослідження та уточнення.

Мета статті – обґрунтувати критерії та показники рівня професійного розвитку учителів початкової школи у системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі простежується неоднозначний підхід до визначення сутності понять «критерій» та «показник». Критерій (від грец. *criterion* – засіб судження, мірило) – це ознака, завдяки якій відбувається оцінка, визначення або класифікація явища чи процесу [9]. В. Курило зазначає, що критерії відображають суттєві характеристики досліджуваного явища і тому підлягають оцінці [5]. За висновками М. Бирки, критерії – це ознаки (характеристики) досліджуваного об'єкта, за якими можна зробити висновки про його стан і рівень розвитку [1, с. 220]. Кожний критерій визначається за допомогою сукупності показників. Показник – це явище або подія, на підставі яких можна робити висновки про перебіг якого-небудь процесу [2, с. 1024]. Як зазначає Т. Сорочан, критерій і показник співвідносяться як загальне та часткове, конкретне [11, с. 77].

Отже, поняття «критерій» у педагогічних дослідженнях співвідносне із поняттям «показник», так як показник характеризує найбільш суттєві ознаки визначеного критерію.

Отже, аналізуючи вищезазначене, ми дійшли висновку, що критерій – це основа для визначення динаміки змін у рівні професійного розвитку учителів початкової школи у системі методичної роботи.

Для визначення критеріїв та показників професійного розвитку учителів початкової школи у системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти ми спиралися на основні ідеї Концепції «Нова українська школа» (далі – «НУШ») та сучасні педагогічні дослідження, які присвячені проблемі професійного розвитку педагогів у системі післядипломної освіти.

Л. Сущенко, досліджуючи проблему стимулювання професійного самовдосконалення вчителів початкових класів у системі післядипломної освіти, вважає, що цей процес є ефективним та дієвим, якщо визначати його за такими критеріями: мотиваційний, який характеризує професійну мотивацію, спрямованість і ставлення вчителів до процесу саморозвитку, інтерес до самоосвітньої діяльності, сформованість емоційно-спонукальних чинників самоосвітньої діяльності, бажання належним чином виконувати всі поставлені завдання; когнітивно-діяльнісний, що відображає процесуально-інструментальний аспект самоосвітньої активності: рівень знань про культуру самоосвіти, навчальні вміння та дієві операції, властивості мислення та зовнішні прояви самоосвітньої діяльності вчителів початкових класів; рефлексивно-оцінювальний – характеризує сформованість професійно-особистісних якостей учителя, що виявляються та розвиваються у процесі професійно-особистісного зростання [12, с. 14–15].

І. Титаренко розробила та обґрунтувала критерії ефективності внутрішньошкільної методичної роботи з учителями початкових класів, а саме: критерій мотиваційно-адаптивний (відображає розвиток мотивації вчителя до професійного самовдосконалення, задоволеність своєю працею);

критерій позитивності ділового спілкування вчителів (відображає ступінь готовності вчителя до розв'язання професійних проблем та конфліктів); критерій результативності (відображає діяльність учителя щодо навчання і виховання учнів); критерій підвищення інформаційної компетентності вчителів початкових класів (відображає рівень ефективності використання новітніх інформаційних технологій у навчальному процесі та підвищенні професійної кваліфікації) [13, с.13-14].

В. Павленко визначив критерії оцінювання ефективності організації науково-методичної роботи (за процесом: цілеспрямованість, діагностичність, мотивованість, демократичність та психологічний супровід, системність і впорядкованість організації діяльності і за результатом: рівень професійно-педагогічної компетентності вчителів, рівень навчальних досягнень учнів), які відбивають якісні й кількісні характеристики організації науково-методичної роботи [6, с.16].

О. Шевченко стверджує, що успішність професійного розвитку молодого вчителя має відбуватися за такими критеріями: володіння професійними знаннями (когнітивний компонент) та вміннями (проектувальними, організаційними, методичними, комунікативними - операційний компонент); професійна вмотивованість (ціннісно-мотиваційний компонент); сформованість інтегрувальних професійних якостей та здатність до рефлексії (особистісно-рефлексивний компонент) [14, с. 2–3].

Як бачимо, більшість науковців приділяють увагу тим критеріям, які відображають розвиток мотивації в педагогів, рівень знань у професійній галузі, сформованість професійно-особистісних якостей, діяльність учителя щодо навчання і виховання учнів, здатність до рефлексії, а також рівень ефективності використання новітніх інформаційних технологій у навчальному процесі та підвищенні професійної кваліфікації.

Отже, вивчення, аналіз і узагальнення теорії і практики з проблеми, яка досліджується, дозволили систематизувати критерії професійного розвитку вчителів початкової школи у системі методичної роботи закладів загальної

середньої освіти, урахувавши водночас вимоги до системи методичної роботи закладів загальної середньої освіти та головні ідеї Концепції «НУШ».

Критерій оновлення професійних знань характерний для післядипломної освіти, і тому ми виокремили *критерій оновлення професійних знань щодо Концепції «НУШ»*, який дозволить визначити рівень знань учителів у вимогах нормативних документів під час планування та здійснення освітнього процесу в початковій школі, уміння визначати та аналізувати нормативні документи з метою їх використання у професійній діяльності, особливості формування цифрової компетентності у дітей молодшого шкільного віку, обізнаності у вимогах до організації освітнього середовища та його змістового наповнення, опанування рухавок (практика Ранкових зустрічей), знання про інтегроване навчання. Показниками критерію оновлення професійних знань щодо Концепції «НУШ» є:

- володіння системою знань про нормативні документи, що регламентують професійну діяльність учителя початкової школи;
- знання про особливості формування цифрової компетентності у дітей молодшого шкільного віку;
- знання про особливості організації освітнього середовища;
- знання про інтегроване навчання;
- опанування рухавок (практика Ранкових зустрічей).

Ціннісно-смісловий критерій дозволить визначити рівень готовності до змін, постійного професійного розвитку, успішної самореалізації в професії і житті, усвідомлення нових професійних ролей і завдань, що стоять перед вчителями в контексті реформених змін, вмінні організовувати дитиноцентрований процес (дитиноцентризм). Показниками ціннісно-сміслового критерію є:

- цінності дитинства (дитиноцентризм).
- готовність до змін;
- усвідомлення нових професійних ролей і завдань, що стоять перед вчителями в контексті реформених змін;

- постійний професійний розвиток.

Критерій опанування цифрових технологій дозволить визначити рівень знань правил експлуатації цифрових пристроїв, розуміння необхідності та доцільності організації системи методичної роботи з цифровими пристроями, вміння добирати ресурси цифрових технологій для вирішення завдань у системі методичної роботи, здатність вдосконалювати способи професійної діяльності відповідними цифровими засобами. Показниками критерію опанування цифрових технологій є:

- знання правил експлуатації цифрових пристроїв;
- розуміння необхідності та доцільності організації системи методичної роботи з цифровими пристроями;
- вміння добирати ресурси цифрових технологій для вирішення завдань у системі методичної роботи;
- здатність вдосконалювати способи професійної діяльності відповідними цифровими засобами.

Критерій педагогіки партнерства дозволить визначити рівень знань про повноваження вчителя початкової школи у роботі з батьками (особами, які їх замінюють), норм професійної етики, знання про цифрові комунікації, цифровий етикет, вміння будувати партнерські стосунки з батьками (особами, які їх замінюють) в різних інноваційних формах, створення мереж комунікації для спільної співпраці онлайн. Показниками критерію педагогіки партнерства є:

- знання повноваження вчителя у роботі з батьками (особами, які їх замінюють);
- знання про цифрові комунікації, цифровий етикет;
- вміння будувати партнерські стосунки з батьками (особами, які їх замінюють) в різних інноваційних формах;
- створення мереж комунікації для спільної співпраці онлайн.

Критерій медіаграмотності дозволить визначити рівень знань про можливості медіа для професійного розвитку учителів початкової школи у

системі методичної роботи, особливості цифрового спілкування, усвідомлення відповідальності за свою діяльність в Інтернеті, вміння використовувати медіа в системі методичної роботи: аналізувати й критично оцінювати інформацію, визначати достовірність інформації. Показниками критерію медіаграмотності є:

- знання про можливості медіа для професійного розвитку учителів початкової школи у системі методичної роботи;
- усвідомлення відповідальності за свою діяльність в Інтернеті;
- вміння використовувати медіа в системі методичної роботи: аналізувати й критично оцінювати інформацію, визначати достовірність інформації;
- розвинені медіаосвітні компетентності.

Діяльнісний критерій дозволить визначити рівень розвитку професійних компетентностей, здатність до опанування сучасних методів, методик, технологій та вміння їх раціонально застосовувати у системі методичної роботи, інтерактивної участі у різних інноваційних формах методичної роботи. Показниками діяльнісного критерію є:

- розвинені професійні компетентності;
- здатність до опанування сучасних методів, методик, технологій та вміння їх раціонально застосовувати у системі методичної роботи;
- інтерактивна участь у різних формах методичної роботи.

Критерій рефлексивності дозволить визначити рівень осмислення власної професійної діяльності, уміння свідомо контролювати результати своєї професійної діяльності, власного розвитку, динаміку професійного розвитку, схильність до самоаналізу та самовдосконалення. Показниками критерію рефлексивності є:

- осмислення власної професійної діяльності;
- уміння свідомо контролювати результати своєї професійної діяльності, власного розвитку, динаміку професійного розвитку;
- здатність до самоаналізу та самовдосконалення.

Отже, запропоновані критерії дозволяють простежити динаміку професійного розвитку учителів початкової школи у системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти.

У нашому дослідженні ми виділяємо для кожного критерію «рівні» професійного розвитку учителів початкової школи у системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти. При визначенні рівнів професійного розвитку учителів початкової школи у системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти ми спиралися на класифікації, запропоновані М. Биркою, Н. Клокар, Т. Сорочан.

«Рівень» – це ступінь досягнення у чому-небудь [2, с. 1223]. На думку С. Гончаренка, рівень – це чітко помітний індикатор розвитку об'єкта [3].

Отже, рівень – це міра або ступінь розвитку об'єкта зі зміною показників певних критеріїв досліджуваного явища.

Ми виділяємо чотири рівні професійного розвитку учителів початкової школи у системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти: низький (початковий, репродуктивний), середній (репродуктивний, частково-пошуковий), достатній (пошуковий, творчий), високий (інноваційний).

Низький (початковий, репродуктивний) рівень професійного розвитку учителів початкової школи у системі методичної роботи характеризується низьким або недостатнім проявом показників за кожним визначеним критерієм. На цьому рівні учитель має елементарне розуміння про нормативні документи, що регламентують професійну діяльність вчителя початкової школи, недостатні професійні знання щодо Концепції «НУШ», не вміє використовувати цифрові технології для професійного розвитку у системі методичної роботи, має первинні знання про повноваження вчителя у роботі з батьками (особами, які їх замінюють) та фрагментарні знання про цифрові комунікації, діє за наставником, слабо сформовані ціннісні орієнтації, майже не реалізує рефлексію у професійному розвитку. Такий учитель не сприймає інновації, не відвідує професійні мережеві спільноти для вчителів початкової школи, дуже рідко бере участь у різних інноваційних формах методичної

роботи, не схильний до самоаналізу та самовдосконалення, потребує допомоги та постійного професійного розвитку.

Середній (репродуктивний, частково-пошуковий) рівень професійного розвитку учителів початкової школи у системі методичної роботи свідчить про часткову наявність у вчителя професійних знань щодо Концепції «НУШ», частково використовує цифрові технології для професійного розвитку у системі методичної роботи, має часткові знання про повноваження вчителя у роботі з батьками (особами, які їх замінюють), виявляє інтерес до застосування цифрових технологій у системі методичної роботи та часткові знання про цифрові комунікації, частково сформовані ціннісні орієнтації, майже не реалізує рефлексію у професійному розвитку. Такий учитель частково сприймає інновації, відвідує професійні мережеві спільноти для вчителів початкової школи, частково знаходить та використовує електронні освітні ресурси для професійного розвитку, варіює готові, розроблені іншими методики й програми, частково бере участь у різних інноваційних формах методичної роботи, здатний домагатися змін на краще на основі самоаналізу, однак покращення мають нерегулярний характер і поширюються лише на окремі аспекти методичної роботи, відповідає за власну професійну діяльність.

Достатній (пошуковий, творчий) рівень професійного розвитку учителів початкової школи у системі методичної роботи свідчить про достатні професійні знання щодо Концепції «НУШ», знаходить та реалізує нововведення у систему методичної роботи, уміє добирати ресурси цифрових технологій для вирішення завдань у системі методичної роботи, здатний удосконалювати професійний розвиток у системі методичної роботи відповідними цифровими засобами, має достатні знання про повноваження вчителя у роботі з батьками (особами, які їх замінюють), бере участь в онлайн-комунікаціях для спільної співпраці, достатньо сформовані ціннісні орієнтації. Такий учитель готовий до змін, відкритий до інновацій, постійно відвідує професійні мережеві спільноти для вчителів початкової школи, знаходить та

використовує електронні освітні ресурси для професійного розвитку, достатньо розвинені медіаосвітні компетентності, активно бере участь у різних інноваційних формах методичної роботи. Такий учитель частково розробляє власні методи, методики, технології професійного розвитку, ділиться своїм досвідом у системі методичної роботи, усвідомлює необхідність систематичної роботи над собою і активно включається в ті форми методичної роботи, які сприяють формуванню потрібних компетентностей, достатньо задоволений своїми професійними результатами у системі методичної роботи.

Високий (інноваційний) рівень професійного розвитку учителів початкової школи у системі методичної роботи свідчить про те, що такий учитель має глибокі знання про нормативні документи, що регламентують професійну діяльність учителя початкової школи та глибокі професійні знання щодо Концепції «НУШ», вдало опановує сучасні методи, методики, технології та раціонально застосовує їх у системі методичної роботи. У такого вчителя на високому рівні сформовані професійні компетентності, ціннісні орієнтації, постійно використовує інноваційні ресурси цифрових технологій для вирішення завдань у системі методичної роботи, вміє будувати партнерські стосунки з батьками (особами, які їх замінюють) в різних інноваційних формах та створює мережі комунікації для спільної співпраці онлайн, успішно організовує дитиноцентрований процес. Такий учитель застосовує інновації, принципово створює нові методи, методики, сучасні педагогічні технології професійного розвитку у системі методичної роботи, активно бере участь та є ініціатором різних інноваційних форм методичної роботи, ділиться своїм досвідом у професійних мережевих спільнотах, залучає інших колег до співпраці та усвідомлює відповідальність за свою діяльність в Інтернеті, а також створює власну індивідуальну програму професійного розвитку, її мету, завдання, шляхи реалізації, задоволений своїми професійними результатами в системі методичної роботи.

Висновки. Отже, визначення та обґрунтування критеріїв та показників рівня професійного розвитку учителів початкової школи в системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти забезпечать можливість створення ефективної технології професійного розвитку учителів початкової школи у системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти, що є перспективою подальших розвідок у цьому.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бирка М. Теорія та практика професійного розвитку вчителів природничо-математичних дисциплін у післядипломній освіті: монографія. Чернівці: Технодрук, 2015. 440 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
3. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: Методологічні поради молодим науковцям. Київ; Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. 278 с.
4. Концепція Нової української школи URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>. (дата звернення: 20.04.2019).
5. Курило В. Моделювання системи критеріїв оцінки розвитку освіти в регіоні. *Педагогіка і психологія*. 1999. № 2. С. 35–39.
6. Павленко В. Організація науково-методичної роботи в школах сільської місцевості: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Харків. 2007. 22 с.
7. Сидоренко В. Теоретичні і методичні засади розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури в системі післядипломної освіти : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2013. 486 с.
8. Сидоренко В. Концептуальні засади Нової української школи: ключові компетентності, ціннісні орієнтири, освітні результати. *Методист*. 2018. №5 (77). С. 4–21.

9. Словник-довідник з професійної педагогіки. Одеса: Пальміра, 2006. 364 с.
10. Сорочан Т. М. *Методична робота: підготовка вчителів до реалізації концепції «Нова українська школа»*. URL: http://lib.iitta.gov.ua/710731/1/Сорочан_МЕТОДИСТ_05.pdf. (дата звернення: 26.04.2019).
11. Професійний розвиток керівників і педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів у післядипломній педагогічній освіті регіонального рівня (за матеріалами Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти). / Т. Сорочан та ін. Луганськ: СПД Резніков В. С., 2013. 524 с.
12. Сущенко Л. Стимулювання професійного самовдосконалення вчителів початкових класів у системі післядипломної освіти: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ. 2009. 20 с.
13. Титаренко І. Післядипломна освіта вчителя початкових класів в системі методичної роботи загальноосвітньої школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ. 2005. 22 с.
14. Шевченко О. Критерії професійного розвитку вчителя-початківця: проблемний аналіз. URL: https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vy_p17/Shevchenko_t.pdf. (дата звернення: 20.06.2019).